

ALUSE JA ÕELDISE ARVDKONGRUENTSIST VADJA KEELES

Kongruentsi mõistet on käsitletud kitsamalt ja laiemalt ja definitaalconegi on aellele vaetavalt mitmeid (näit. Itkonen 1966 : 103; Karlsson 1977 : 363). F. Karlssoni poolt toodud neljaest seeme keeles esinevast kongruentsi liigist on ühe verbi isiku- ja sellega liituv arvukongruents, s.o. aluse ja õeldise vahelised arvu- ja isikusuhted. Verbi isikukongruents on kitsam kui arvukongruents. Esimene esineb vaid verbi lihtvormides, viimane lisaks ka liitvormides. Subjekti ja predikaadi vahelise kongruentsi sisselülitajaks on subjekt. Arvukongruentsist on finiiitverbi puhul mõtet raakida vaid 3. isikus. Subjekti klass pole siin suletud. Subjektiks võib lisaks vastavale personaalpronoomenile olla mis tahes substantiiv või selle funktsioonis olev sõna. Ajalooliseks tõendiks 3. isiku arvukongruentsi kohta on mitmuse tunnuse -t ülekandumine subjektist isikulõpule -vat, -vät (Karlsson 1977 : 365).

Vadja keeles ühildub ainsuslik täisalus alati õeldisega kui ta on singulari nominatiivis ja ei väljenda kollektiivi, hulka, mootu või arvu, s.o. pole sisult mitmuslik. Singulari 3. pöörde lõpuks on finiiitverbil indikatiivi preesensia -R, imperfektis ja konditsionaalis isikutunnus puudub, olla-verbi kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. isiku vorm on on. Vadjakeelne näitematerjal on pärit Keele ja Kirjanduse Instituudi vadja keele karvotegist. Transkriptsiooni on ühtlustatud.

1. sis peremäes kaop suppia Luu 'siis peremees vaatab suppi'.
2. han harib omäseä naissA Kuk 'ta hoiab oma naist'.
3. ilma harottaB 'ilm selgineb'.
4. i vaoca allais tullu täunnä Luu 'ja kõht oleks saanud täis'.
5. ema meni tule Its 'ema läks tööle'.

Pluurali nominatiivis oleva täisaluslega ühildub predi-

kaat eamuti. Finitiverbi lõpuke on kindlas ja tingivas ku-neviiele -vaD, -vAD ka olla-verbi puhul.

6. ella päägod lentelivAD Itš 'ennemalt pääsukesed lendamid'.

7. pefcad laulatti kokõ vovvā Luu 'lauljad laulsid kogu aasta'.

8. k u k k u s i z alti musā katī kurissajaD Ra 'Kukksis olid musta kassi poojad'.

Tänapäeval on vadja keeles üldlevinud vene keele mõjul tekkinud finitiverbi impersonaali kasutamine pluurali 3.isikus (näitelauseid 6, 7).

Niisiis ühildub mitmuslik täisalus vadja keeles õeldisega (v.a. teatud tingimusel olla-verbiga). Paljudes soome murretes mitmuslik täisalus õeldisega ei ühildu, eriti kui lauses esineb subjektsõna (Paasonen 1889 : 5; Sirelius 1894 : 9; Kannisto 1902 : 8 jj.; 1902 : 8 jj.; Janhukainen 1954 : 372). Ka soome kaasaegses kõnekeeles on inkongruents mitmuse 3. isikus tavaline (Mielikäinen 1984 : 162 jj.; Karlsson 1977 : 371, 378). Mitmusliku täisalusega esineb predikaadi inkongruentsi ka vepsa keeles, peamiselt minasjuttudes ja erandlikult ka mujal (Kattunen 1943 : 64 jj.). Arvalist ühildumatust esineb ka eesti murretes, aga peamiselt siis, kui kõneleja muudab mõtet (Heetar 1964 : 131). Karjala keeles esineb inkongruentsi pööratud sõnajärjega lauseis (Leppik 1960 : 208).

Komplitseeritud on selliste subjektide ühildumine predikaadiga, mis on vormilt singulaarsed, sisaldavad aga tegelikult mitut subjekti (numeraal või numeraali ja substantiivi ühend, kollektiivsubstantiiv, mõned indefiniitpronomenid jne.). Siin tekib vastuolu loogilise ja formaalse ühildumise vahel. Ühildumist mõjutavad sel juhul mitmed erinevad tegurid.

Kui subjektiks on k a r d i n a a l, toimub enamuses soome-ugri keeltee formaalne kongruents ja predikaat on ainsuses, ehkki arvsõna (v.a. ühZ 'üks') on sisult mitmuslik (Kattunen 1943 : 51; Itkonen 1982 : 79; Leppik 1960 : 190; Ikola 1964 : 51; Kálmán 1980 : 49). Siiski pole formaalne ühildumine absoluutne. Predikaadi arvu mõjutab formaalsele kongruentsipüüdele lisaks subjekti loogiline arv ja speet-siessuhted.

9. i keikki kelmet pantī ahjō kursileipā Luu 'ja kõik kolm panid pulmaleiba ahju'.

10. kaikki kalmad vatatti lapjā varraš öin Luu 'kõik kolm võteid labida varrest kinni'.

11. menivät kahai, xolostoi i tüttärikko Kõr 'läksid kaks - poissmees ja tüdruk'.

Beltoodud näidetes võib täheldada loogilist kongruentsi, ent siin mõjutab predikaadi arvu indefiniitpronoomen (9, 10) ja rinnastatud laiendid (11), mis rõhutavad subjekti sisulist mitmuslikkust, s.o. seda, et tegijaid on rohkem kui üks. Soome uurijate poolt on esitatud tunnustust leidnud väide, et numeraalse subjekti puhul sõltub predikaadi arv subjekti nottiivsest speetsiesest. Kui subjekt on tuntud, s.o. nottiivselt speetsieselt definiitne, on predikaat mitmuslik (Karlsson 1960 : 104; Ikola 1964 : 51 jt.). Vadja näiteis avaldub subjekti definiitsus mitmusliku laiendi kaik 'kõik' kaudu või avaldatakse arvsõnaga märgitud isikud hiljem eraldi nimedega. Seega on pluraalne predikaat ootuspärane. Üldiselt kasutatakse vadja keeles vähe lauseid, kus subjektiks on laiendamata kardinaal, nii et järeldusi selle tüübi kohta on raske teha.

Sagedamini esineb subjektina kardinaali ja substantiivi ühend. Lauseliikmete analüüsil on uurijad käsitlenud seda ühendit erinevalt. Mitmetes tänapäeva uurijate koostatud grammatikates vaadeldakse arv- ja nimisõna ühendit ühe lauseliikmena (Valgma, Rimmel 1968 : 163; Rimmel jt. 1964 : 73; Väari 1968 : 96). Ühildumise seisukohalt pole neid samuti mõtet eraldada, sest jälgides speetsiese mõju predikaadi arvule, jälgime just substantiivi speetsiest.

Numeraal võib liituda vaid jaotamatu nimisõna ette. Jaotatavale nimisõnale liitub numeraal vaid juhul, kui nimisõna on saanud kontekstis jagumatu, tervikliku varjundi ja muutunud sel moel loendatavaks. Jaotatavate substantiivide kvantiteeti võib väljendada mingi mõõdu abil ja numeraal või omalt poolt liituda sellisele hulka või mõõtu osutavale sõnale (Rossi, Maipus 1978 : 8). Seega esimesel juhul laiendab numeraali partitiivne substantiiv, mis väljendab isikut, olendit vms. (S = Num N + part). teisel juhul on subjektis mesuraal (S = Mes). Mesuraali koostisse kuulub samuti numeraali ja partitiivse substantiivi ühend, viimane aga väljendab mõõtu (aega, pikkust jne.). Ühildumise seisukohalt on huvitav vaadata neid erineva sisuga subjekte eraldi.

Posseesivset elementi (N + ad) sisaldava lausemalli

puhul on predikaat mõlemat laadi subjekti korral ainsuses, nagu üldse olla-verbiga omamiskonstruktsioonides (Itkonen 1982 : 80).

12. eli tälle kalmat poika Itš 'oli tal kolm poega'.

13. mill eli kan ovas Pua 'mul oli kolm hobust'.

14. siz eli meillä kalmad lehma, kahsi sikkä Itš 'siis oli meil kolm lehma, kaks siga'.

15. a pojoll eli viš vötta M 'aga poiss oli viieaastane / poisil oli viis aastat'.

Sama kehtib soome keeles (Ikola 1979 : 133) ja eesti murretes (Neetar 1964 : 210). H. Neetar on kirjutanud oma väitekirjas, mis käsitleb ühildumist eesti murretes, et kui peatahelepanu on alusega väljendatud olendite, esemete jne. arvul, on predikaat ainsuses. Predikaatverb olema esineb ain tähenduses 'omama, olemas olema'. Kui subjektiks on numeraali ühend subjektiga, mis väljendab elusaid tegijaid, siis võib toimuda nii vormilist kui sisulist ühildumist. Üldine on siiski sisuline kongruents. Vadja keeles ei pea paika väide, et eksisteerimise tähenduses olev mitteaktiivne predikaatverb on tavaliselt ainsuses (Leppik 1960 : 130). Võrdsest esineb nii singulaarset kui ka pluraalset predikaati.

16. alivat kahē sasarahsā Kat 'oli kaks öde'.

17. ain jualtī, što tultitšerikossa kahs kumā M 'alati öeldi, et tulid kirikusse kaks ristivanemat'.

18. välissä tultī vattama kahstesemat ovssa M 'vahel tulid võtma kaksteist hobust'.

19. siz ühtē põlä naistī kelmed ent siä i taispõl kalmad ent-šia Luu 'siis ühele poole hakkas kolm inimest ja teisele poole kolm inimest'.

Antud näidete puhul pole rõhk tegevusel, vaid tegevusest osalejail. Nii eesti murretes kui ka soome keeles eelistsatakse selles positsioonis ainsuslikku predikaati (Sepamaa 1959 : 110 jj.; Neetar 1964 : 210 jj.). Toodud lauseis oli ka pööratud sõnajärg, mis E. Leppiku arvates on karjala keele valdai murdes singulaarse predikaadi esinemise põhjuseks selles positsioonis (1960 : 203 jj.). Üheski eeltoodud näites pole ka subjekti notiivne speetsies definiitne. Uurides eesti murdeid, leidis H. Neetar, et oluline pole mitte niivõrd subjekti definiitsus kui indefiniitsus - viimane tingib eesti murrete ainsusliku predikaadi (1964 : 220). Samas positsioonis esineb vadja keeleski sageli singulaarne öeldis:

20. med d'ē cūlāz eli este viš vai kūs talloa M 'meie külas

oli enne viis või kuus talu'.

21. kahe konuhä ali J 'kake hobusekarjust oli'.

22. tuap kahz naizikkoa J 'tuleb kaks naist'.

23. nel' l' ä mēš ladvald ooci Kuk 'neli meest võttis ladvast.

24. kaik kalnad vazikkā on ärtsized J 'kõik kolm vasikat on pullid'.

Singulaarse subjekti puhul võib esineda nii otsene kui pööratud sõnajärg. Näidete 20, 21, 24 puhul väljendab öeldisverb olemist, mis eeldab ka lähisugukeeltes singulaarset predikaati. Ka näites 22 pole tegevust rõhutatud, näites 23 on aga põhitähelepanu tegevusel, nii et ootuspärane oleks mitmuslik öeldis. Samuti eeldaks mitmuslikku öeldist mitmuses olev predikatiiv (24).

Järgnevates pluraalse predikatiiviga näidetes on otsene sõnajärg:

25. kahs poikassa uppozivaD Luu 'kaks poisikest uppusid'

26. kahs vel' l' iä. üli errä vättevaD i üppivaD, a tein teiä evät tunne Kat 'kaks venda, üle õrre vaatavad ja hüppavad aga teineteist ei tunne'.

27. nel' l' ä mēšä seisovad ühē šrāpi alla Kat 'neli meest ühe mütsi all'.

28. i ne kaks sssart tulivat pulmajš. kummad eväd ä rodniit sssaraD M 'ja need kaks öde tulid pulma, kes ei olnud lihased öed'.

Näidete 25-27 puhul on pearõhk öeldisverbiga väljendatud tegevusel, 28. näitelause öeldisverbi mitmuse tingis ehk subjekti definiitsus.

Mesuraalist subjekti puhul on öeldisverb valdavalt ainsuses:

29. vuvvaža on kahsteššematta kuta M 'aastas on kaksteist kuud'.

30. meni kahs päivä i valmiz elitsi Luu 'läks kaks päeva ja valmis oligi'.

31. ni siz meni näteljä kahsi J 'nii siis läks nädalat kaks'.

32. kahs võtta meniväd i siäl tuli paha M 'kaks aastat läksid ja seal tuli vanapagan'.

N. Keetar on täheldanud, et eesti murretes on singulaarne predikaat ainuvõimalik, kui verbi minema kasutatakse mõõdumise tähenduses ja partitiivis olev substantiiv väljendab ajavahemikku (1964 : 222). Näites 32 on predikaat mitmuses, ehkki selline kasutus näib vajaja keeleski olevat mitmuslik ja mõjutatud ehk öeldise järelasendist.

Kui subjektiks on kardinaal või kardinaali ja substantiivi ühend, on lähieugukeeltee predikaat enamasti ainsuses, ehkki esineb ka mitmusliku predikaadi kasutamist. B. Kälmsén on ungari keeles leidnud koguni kolm kongruentsitüüpi aeda laadi subjekti korral: Ssng - Psng (valdav), Ssng - Ppl (vanas keeles ja rahvakeeles) ja Spl - Ppl (ladina mõjuna kiriku keeles). Viimases tüübis esineb indoeuroopa keeltele iseloomulikult numeraali laiendav substantiiv pluuralis (1980 : 49). Viimane tüüp puudub vadja keeles täiesti.

Kokkuvõtvalt võiks kardinaali sisaldava subjekti ja predikaadi ühildumise kohta vadja keeles öelda, et predikaat on ainsuses, kui subjektiks on mesuraal (29, 30, 31) või konstruktsioonides, kus adessiivis olev substantiiv väljendab omajat ja olla-verb esineb eksisteerimise tähenduses (12, 13, 14, 15). Predikaat on kindlalt mitmuses ka siis, kui subjektiks on arvsõna, mis on laienditega lähemalt määratletud, a.o. kui subjekti mitmuslik sisu tuleb lausest ilmsiks (9, 10, 11). Teistes näitelausestes on subjekti notiiivne speetsies enamasti indefiniitne, predikaat võib aga esineda nii ainsuses kui ka mitmuses. Rohkem esineb sisulist kongruentsi (16-19). Järelasendis asetsev mitmuslik predikaat väljendab enamasti tegevust ja on mitmuses (25-28).

G. Karlsson on vaadelnud 1642. aastal ilmunud soomekeelset piiblit ja leidnud sealiski palju mitmusliku predikaadi kasutamist speetsieselt indefiniitse subjektiga lauses. Soome kõnekeeles on üldisem singulaarne predikaat (Karlsson 1960 : 102 jj.), siin aga on mõjunud soome kõnekeelele omane üldine tendents ainsusliku predikaadi kasutamisele pluraalse subjekti korral (Mielikäinen 1982 : 44 jj.).

Vadja keeles näib arvsõna sisaldava aluse puhul öeldise arvu valikul olevat määrav, kas subjekti mitmuslikkus tuleb lausest ilmsiks või mitte.

S u b j e k t i k s o n k o l l e k t i i v s u b s t a n t i i v .

Kollektiivsubstantiivideks on nimisõnad, mis väljendavad ühtekuuluvaid loendatavaid olendeid või esemeid ja väljendavad kollektiivi või tervikut, mille moodustab kogu rühm samasse klassi kuuluvaid olendeid või esemeid (Ikola 1961 : 89). Selliseid sõnu esineb paljudes keeltes. Ühelt poolt väljendab selline substantiiv alusena ainsust, teiselt poolt aga mitmust ja võib seetõttu ka predikaadilt nõuda kord ainsust, kord mitmust. Sisuline ühildumine peitub nimisõna semantikas.

Constructio ad aenam on võimalik vaid siis, kui kollektiivsubstantiivist subjekt väljendab olendite ühtekuuluvust. Esemete ühtekuuluvust märkiva subjekti puhul pole võimalik eeldada selle klassi esemete eraldi osalemist tegevuses, seega protsessi kollektiivsus on iseenesest mõistetav ja predikaat on alati singularis.

33. täma tsüla pali SR 'see küla põles'.

34. no koko tsüla emije valkoja kattoika näub üvassi J 'kogu küla oma valgete katustega paistab hästi'.

Toodud näidetes tähistab tsüla administratiivset üksust, hoonete kogumit. Kui sõna on kasutuses külaelanike tähenduses, s.o. tähistab elusolendite kogumit, võib predikaat olla ka mitmuses.

Seega on ühildumise seisukohalt huvitav jälgida vaid elusolendeid tähistavaid kollektiivsubstantiive, mis osutavad samaaegselt nii kollektiivile kui ka seda moodustavatele üksikolendele. Kõige enam on sellistest kollektiivsõnadest kasutusel vadja keeles ja ka teistes keeltes sõna rahvas (rehvaZ, vätši). Sageli kasutatakse ka kollektiivsubstantiive suku 'suguvõsa, sugulased', nõrizo ~ nõruZ ~ nõrrahvaZ 'noorus, noorsugu, noored', pari ~ pariskunta 'abielupaar', voiska 'sojavägi', živatta 'kariloomad' jt.

Kui subjektiks on kollektiivi märkiv sõna, sõltub predikaadi arv enamasti sellest, kas on mõeldud tervikut ja kollektiivset tegevust või üksikuid isikuid ja distributiivset tegevust. See ilmneb juba vadja sõnade eestikeelsetest vastetest: rahvaZ ~ vätši 'rahvas, inimesed', suku 'suguvõsa, sugulased' jne. Siiski on enamasti raske vastandada tegevuse kollektiivsust ja distributiivsust, sest enamasti sisaldab tegevus mõlemat.

Enamik eelmainitud kollektiivsubstantiividest võib esineda nii singulaarse kui ka pluraalse predikaadiga. Võimalikud on kolm esinemistüüpi: 1) Sng - Png, s.o. formaalne ühildumine, 2) Sng - Ppl, s.o. loogiline ühildumine ja 3) Spl - Ppl, s.o. formaalne ja loogiline kongruents langevad ühte. Viimane ühildumistüüp esineb üsna harva ja pluraali nominatiivis esinev substantiiv pole enam kollektiivsubstantiiv traditsioonilises mõttes, vaid domineerib distributiivne üksikliikmete tegevus:

35. kase elti mokomad rahvaD, etti tätti teha pal'lo pahha M 'need olid sellised inimesed, et oskasid teha palju paha'.

36. esimezessi menti vanad rahvat tserikossä M 'esimeseks

läksid vanad inimesed kirikusse'.

Antud näiteis on selgelt eristatav tähendus 'inimesed'. Produktiivse kollektiivsubstantiivi rahvaž ~ vätši puhul kasutatakse rohkem singulaarset predikaati, mis asub valdavalt järelasendis:

37. keik tsülä vätši tsäus vattamā Pont 'kogu küla rahvas käis vaatamas'.
38. vätši on sünnikaž Luu 'rahvas on patune'.
39. keik rahvas tueb da viskāE Pum 'kõik inimesed tulevad ja viskavad'.
40. entin rahvas dūmas, što siäl on domovikkv Kõr 'endine rahvas arvas, et seal on kodukäija'.
41. tsülā rahvas koppiup suimelā J 'küla inimesed kogunevad koosolekule'.

Harvem esineb singulaarne predikaat eesasendis:

42. eliko keik vätši tullu Luu 'kas kogu rahvas oli tulnud'.
43. tulep tsülä vätši ömnikol vettE vattamā Luu 'tuleb külarahvas hommikul vett võtma'.

Eelpool toodud näiteis on kollektiivne tegevus ilmne. Sageli rõhutab seda indefiniitpronoomen kaik (37, 39, 42). Singularis esineb ka predikatiiv (38).

Pluraalne predikaat võib asuda nii ees- kui järelasendis:

44. vot sitä vīāI tultī kase meijē tsülā vätši elāmā M 'vaat niiviisi tuli siia meie küla rahvas elama'.
45. pajattavad nuor vätši vennāissi Pum 'noored inimesed räägivad juba vene keeles'.
46. sis mentī tsülā vätši, rahvas vällä rihessa Pum 'siis läksid külainimesed, rahvas, majast välja'.
47. rahvas pajattavad J 'inimesed räägivad'.
48. sitā vīsi juteltī rahvaž Luu 'niiviisi ütlesid inimesed'.

Sisuline erinevus ainsusliku predikaadiga lausetega võrreldes puudub. Siingi on tegevus enamasti kollektiivne, ehki üsna ebamäärane. Harvem on sisulist mitmust täpsustatud laienditega:

49. keik tsülā vätši, pojot tüttäreD, nuored mehed i vanat tullaā vattama ženihā Pum 'kõik külarahvas, pojad, tütreD, noored mehed ja vanad, tulevad vaatama peigmeest'.

Sageli kasutatakse ka kollektiivsubstantiivi suku, mille puhul singulaarne predikaat on taas järelasendis. Seega näib normaalse sõnajärje korral subjekt vallandavat enamasti

femaalise kongruentel.

50. kaik saku tulab ženixā Sav 'kogu peigmehe euguvõsa tuleb'.

51. sūr saku aiunas annag Lem 'uur euguvõsa soovis õnne'.

52. nōrikā saku anti lahjad Luu 'pruudi eugulaad andsid kingitused'.

Pluraalne predikaat asub nii järel- kui eesandide:

52. nūt tulavat kaik ženixā saku viskama nōrikelā dengoi K 'müüd tuleb kogu peigmehe euguvõsa viakama pruudile raha'.

53. i kaik saku tallas viakvas rahhoi lahvālē Sa 'ja kogu euguvõsa tuleb viakab rahaaid lauale'.

54. i kaikki saku aita viāi iautti karikkā Luu 'ja kõik sugulaad iatuaid aedaviiai "karikat jooma'.

Ka vähemkaautatavate kollektiivaubstantiivide puhul võib eaineda nii aiauliat kui ka vormilist ühildumiat:

55. nōriso korianb ahtagona Kõr 'noorauku koguneb õhtul'.

56. nuoriso kaik tein taizalē valalti pangakā Kat 'noored ükateiat kõik valaaid pangega'.

57. kaae pariskunta elāvād aivo üvvi M 'see paar elab väga hästi'.

Kollektiivaõnade voika 'aõjavägi' ja pulmarātu 'pulmaliaed, pulmarong' puhul on predikaat enamasti singularis, sama on öeldis mitmusea, kui subjektika on setavātsi 'sõjavägi':

57. vennā voika ae kaiva Luu 'vene aõjavägi kaevab'.

58. vet med dē pulmarātu tuli M 'vaat, meie pulmarong tuli'.

59. setavātai mennā mōtä Luu 'aõjavägi läheb mööda'.

Vadja keelele iseloomulik kollektiivaubstantiiv živatta 'kariloomad' nõuab alati mitmuslikku öeldist:

60. tšell evād mene etezi živatta 'kellel ei edene kariloomad'.

61. vaib alla aiz neiaevad menemā etezi kaik živatta Pm 'võib-ella aia hakkavad edenema kõik kariloomad'.

Kollektiivsubstantiivid, mis võivad subjektina predikaadiga ühilduda nii sisuliselt kui ka vormiliselt, haaravad laiu eripalgelisi inimrühmi (vātsi, rahvaZ, nōriso, suku). Kitsama alauga ja konkreetsemad inimrühmi haaravad kollektiivsubstantiivid nagu pulmarātu, voika ühilduvad öeldisverbiga vormiliselt. Sisulist vahet enamasti mitmusliku ja ainusliku öeldisega lausete vahel pole. Öeldise järelasendsoodustab formaalset kongruentsi.

Soome vanas kirjakeeles on construotio ad sensum üldine, samuti soome murretes (Ikola 1964 : 53 jj.). Ka eesti murretes on samad kollektiivsubstantiivid kasutusel nii ainsusliku kui mitmusliku öeldisega. Eesti keeles on kollektiivsubstantiive, mis võivad sisuliselt ühilduda, rohkem (Neetar 1965 : 185 jj.). Vepsa keeles on öeldis sagedamini ainsuses, ehkki esineb ka mitmust (Kettunen 1943 : 69). Karjala keele valdai murdes on predikaat sagedamini mitmuses (Leppik 1960 : 205). Ungari keeles on loogiline kongruents harv, esineb vaid plurale tantum sõnades, mida keeles on vähe, obi-ugri keeltes on loogiline kongruents ülekaalus (Kálmán 1980 : 47 jj.). Selle põhjal on P. Ravila püstitanud hüpoteesi, et pluural väljenduski uurali algkeeles vaid predikaadi abil, subjektil arvutunnus puudus. Arvukongruents subjekti ja predikaadi vahel olevat tekkinud hiljem üksikeeliti (Ravila 1941 : 96). Mitmuslikku predikaati kasutatakse kollektiivsubstantiivist aluse puhul ka indoeuroopa keeltes.

S u b j e k t i k s on indefiniitpronoomen 'kõik'.

Indefiniitpronoomenil keik~keittsi 'kõik' on ainsuse ja mitmuse nominatiiv vormiliselt identsed. Predikaadi vormi määrab sellepärast aluse sisu:

62. sifka open-valkaa, mussa i harmä, kaik on parva Z M 'tuhkur hobune, valge, must ja hall, kõik on koos'.
63. eb mitäid jännü, keik peli PR 'midagi ei jäänud, kõik põles'.
64. keig jäi mälle Lii 'kõik jäi maha'.
65. keig alleiz üvä, ku va tätä eb elleis J 'kõik oleks hea, kui vaid seda ei oleks'.

Predikaat on ainsuses, kui 'kõik' on lauses kokkuvõtvaaks sõnaks (62, 63) või esineb abstraktses tähenduses (64, 65).

Kui subjektina esinev indefiniitpronoomen esineb konkreetse tähenduses ja tähistab mitut olendit või asja, on predikaat pluuralis:

66. meil on siin üühs suku, keik mennä gorba Lii 'meil on siin üks suguvõsa, kõik lähevad küüru'.
67. keik ellä vaiť i miä an vaiť Luu 'kõik on vait ja mingi olen vait'.
68. keik pelivaD, eb jännüx täit taloa Kat 'kõik põlesid, ei jäänud ühtegi maja'.
69. tseil mitä vaivatti, sis keik tahotti jumalä jällesse kaa-

gā M 'kellel, mie valutas, eiis kõik tahtsid jumala jäljes kasta'.

Kui kõne all on esemed, on keiĒ alusena määratletud tavaliselt laienditega (68), mis toovad välja aluse pluraalse sisu. See, et tegemist on elusolenditega, ilmnebki vaid pluraalsest predikaadist ja muidugi predikaadi semantikast:

70. tultĪ keiĒ lii 'tulid kõik'.

71. tās tarttuzivat keitsi tein teise tsĭniĠ Its 'jälle haarasid kõik üksteisest kinni'.

72. no jeivvat saivat keitsi Its 'no jõid-soid kõik'.

73. keiĒ altĪ tuttāred M 'kõik olid tütrede'.

74. kaik ellāz ūvatapezed, keiĒ on mesi-mēlellizeD Kat 'kõik on kombekad ja lahed'.

Samad on indefiniitpronoomenist subjekti kõik suhted predikaadiga ka sugulaskeeltes (Neetar 1964 : 198; Leppik 1960 : 206).

K o k k u v ö t t e k s.

Läänemeresoome keeltes ühineb subjekt tavaliselt predikaadiga isikus ja arvus. Keerulisemad on juhud, kus subjekti arvu määratlemisel tekib vastuolu subjektsõna sisu ja vormi vahel. Siin mõjutab suuresti predikaadi arvu sõnajärg. Soome-ugri keeltee on tavaline subjekti paiknemine enne predikaati. Kui normaalselt progressiivne kongruents muutub sõnajärje muutumisega regressiivseks, avaneb võimalus formaalse kongruentsi ignoreerimiseks, sest kõnelejal on raske jälgida vastassuunalist kongruentsi (Karlsson 1977 : 372). Taoline inkongruente on üldlingvistiline, tegu on universaalse tendentsiga eri keeltes (Greenberg 1963 : 94; Jespersen 1965 : 208 jj.).

Verbikongruentsi süntaktiline mõjuala on väga kitsas. Kongruueeruvad morfeemid liituvad vaid ühele konstituendile. Mitmed uurijad peavadki kongruentsi redundantseks pinnajooksiks, mille järele pole vajadust (Jespersen 1933 : 337 jj.; 1965 : 207; Siro 1964 : 70; Tuomikoski 1971 : 276).

F. Karlsson peab kongruentsi oluliseks selles mõttes, et ta annab kõnelejale olulisi abivihjeid, aitab sõnumit lahti mõtestada, aitab luua lausesisest süntaktilist kohesiooni, mõnedel verbi arvukongruentsi juhtudel on distinktiivne funktsioon (kui subjektiks on indefiniitpronoomen 'kõik', siis eristame predikaadi vormi kaudu tegevuses osalejate hulka predikaadi mitmus kardinaalist subjekti puhul näitab, et sub-

jekt'i mõiste on tuntud jne.) ja lõpuks märgib verbi isiku- ja arvukongruents ära lause subjekti (Karlseon 1977 : 380 jj.).

L ü h e n d i d

Itš = Itšäpivä; J = Jögöperä; Kat = Kattila; Kuk = Kukkusi; Kör = Korvottula; Lem = Lempola; Lii = Liivtsula; Luu = Luuditsa; M = Mati; Pon = Pontizoo; PR = Peen-Rudja; Pum = Pummala; SR = Suur-Rudja.

S ü m b o l i d

Mes = mesuraal; N = substantiivide klass; Num = numeraal; P = predikaat; part = partitiiv; Ppl = mitmuslik predikaat; Psng = ainsuslik predikaat; S = subjekt; Spl = mitmuslik subjekt; Ssng = ainsuslik subjekt.

K i r j a n d u s

Greenberg, J. 1963, Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. - Universals of language. The MIT Press, Cambridge, Mass.; I k o l a, O. 1964, Lauseopin kysymyksiä, (Tietolipas 26) Helsinki; I t k o n e n, T. 1966, Kieli ja sen tutkimus, Helsinki; 1982, Kielipos, Helsinki; J a n h u k a i n e n, R. 1954, Havaintoja siirtovaen murteen muuttumisesta Kokemaella. - Virittäjä; J e s p e r s e n, O. 1939, Language, its nature, development and origin, London; 1965, The philosophy of grammar, New-York; K a l m a n, B. 1980, Semantische und formale Kongruenz. - SUSA 76, 43-60; K a n n i s t o, A. 1902, Lauseopillisia havaintoja läntisen Etele-Hameen kielimurteesta, Suomi III 20, Helsinki; K a r l s s o n, F. 1977, Syntaktisten kongruenssijärjestelmien luonteesta ja funktiosta. - Virittäjä 359-389; K a r l s s o n, G. 1960, Numerustutkimia. Kirjoituksia suomen kielen yksikön ja monikon käytöstä, Tietolipas 19; K e t t u n e n, L. 1943, Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus, Helsinki; Latvala a l a, S. 1899, Lauseopillisia muistiinpanoja Pohjois-Savon murteesta, Suomi III 17, Helsinki; L e p p i k, E. 1960, Subjekti ja predikaadi kongruenssist' karjala valdai murdes. - ESA VI : 196-202; M i e l i k a i n e n, A. 1982, Monikon 3. persoonan inkongruenssi puhutussa suomen kielessä. - Symposiumi 82, Suomalais-neuvostoliittolainen itämerensuomalaisen filologian symposiumi 30.8. - 2.9.1982, Jyväskylä : 44-45; 1984, Monikon 3. persoonan kongruenssista puhekielessä. - Virittäjä : 162-174; N e e t a r, H. 1964, Aluse ja öeldise ühildumine eesti murretes. Kandidaadidissertatsioon. Tallin: (kasikiri); 1965, Aluse (kollektiivsub-

tantivi) ja öeldise ühildumisest eeti murretes. - ESA 11 : 185-195; P a a s o n e n, H. 1889, Lauseopillisia havaintoja verbin ja konjunktion alalta, Helsinki (Vahaisia kirjelmia VII) (Ylipainos Suomi-kirjasta); R a v i l a, P. 1941, Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. - FUF XXVII : 1-136; R e m m e l, N. 1964, Eesti keele grammatika keskkooli VIII-X klassile, Tallinn; R o s s i, T, H a i p u s, M. 1978, Numeraalit 1960-luvun suomen yleiskielessä, Oulu (Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 14); Š e p a m a a, H. 1959, Öeldise ainsusest ja mitmusest arvsonalise aluse puhul. - Keel ja Kirjandus : 110-111; S i r e l i u s, U.T. 1894, Lauseopillinen tutkimus Jaasken ja Kirvun kielimurteesta, Helsinki (Ylipainos Suomi-kirjasta); S i r o, P. 1964, Suomen kielen lauseoppi, Helsinki; T u o m i k o s k i, R. 1971, "Nexus" suomen lauseopissa. - Virittäjä : 263-279; V a l g m a, J., R e m m e l, N. 1968, Eesti keele grammatika. Kasiraamat, Tallinn; V a r i, E. 1968, Eesti keele opik keskkoolile, Tallinn.

Х. Хейнсоо
(Тарту)

О ЧИСЛОВОМ СОГЛАСОВАНИИ ПОДЛЕЖАЩЕГО И СКАЗУЕМОГО В ВОДСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Между подлежащим и сказуемым существует согласование в лице и числе. Согласование в лице более ограничено чем в числе. Включает согласование подлежащее. О числовом согласовании есть смысл говорить только в 3-м лице. Класс подлежащего здесь не закрыт. В водском языке тотальное подлежащее единственного числа согласуется со сказуемым в числе, если оно не выражает коллектив, количество, число, т.е. если оно по содержанию не плюральное. Также согласуется со сказуемым подлежащее в форме номинатива множественного числа.

Если подлежащее, не смотря на формальную сингулярность, обозначает нескольких лиц, предметов и т.д., тогда может между подлежащим и сказуемым быть и формальное, и логическое согласование. На согласование влияют нотивный специес подлежащего, порядок слов в предложении и лексическое значение сказуемого.